

Egy születés margójára

Az első aranykor

Műcsarnok, 2016. XI. 22. – 2017. III. 12.

SZABÓ ÁGNES

„Huszonöt esztendeje, hogy a magyar képzőművészeti társulat megalakult. Negyedszázad nagy idő. Fejleszt, bomlaszt, megerősít, megvénít. Mikortól kezdve a negyedszázadot számítjuk, akkor még parlag volt a magyar képzőművészet. Csak néhány festőnk működött, úgy szólva bizalmas körben. A magyar társadalom elszibbadva, a politikai viszonyok zavarosak, bizonytalanok. A művészetek fejlődéséhez, emelkedéséhez okvetlenül szükséges a közélet, az pedig alig volt.”¹ – így emlékszik vissza a Vasárnapi Ujság névtelen szerzője 1886 novemberében az ekkor már Országos Magyar Képzőművészeti Társulat nevet használó egyesület létrejöttére. Ez a társulat volt az, amely tíz évvel később, 1896-ra létrehozta a magyar kortárs művészet ma is működő otthonát, a Műcsarnok épületét.² Negyedszázad valóban nagy idő. De hogyan és mire emlékezünk mi 120 évvel az impozáns Schickedanz-épület és 155 évvel a társulat születése után?

A korszakkal kapcsolatos, az utóbbi évtizedek alatt felhalmozott, nem is annyira töredékes tudásunkat *Az első aranykor* címen jegyzett kiállítással összegzi a Műcsarnok jubileumi tárlata. Sármány-Parsons Ilona kiállítási koncepciójában a Ferenc József-i kor néven összefoglalt időszak nemcsak a magyar festészet több

mint fél évszázados történetét hivatott áttekinteni, hanem a Habsburg Birodalom (majd Osztrák-Magyar Monarchia) területéhez tartozó más nemzetek képzőművészetének paralel jelenségeit is. Mint írja: „A Ferenc József-i kor a művészetek, ezen belül a festészet valódi virágkora volt a Monarchiában. Olyan művek születtek ekkor a nemzeti festészeti iskolákban, amelyek nemzetközi mércével mérve is kiemelkedő alkotásai a korszak európai művészetének. A közép-európai festészet csillagórája volt ez a kor, amit újra és újra fel kell fedeznünk.”³ Noha a korszakról, illetve a Műcsarnokról szóló kiállítások, feldolgozások sorában a művészeti kapcsolatok feltérképezése alapvetővé vált, és egyre többet tudunk a Monarchián belüli művészeti kapcsolatokról is, kiállítás formájában eddig mégsem került rá sor, hogy egymás mellett mutatkozzon be a korabeli magyar, osztrák, cseh és lengyel festészet. Az elképzelés tehát, miszerint a Műcsarnok reprezentatív tereiben mintegy belső tükörként láthatóvá váljon ez a kettős metszet (a korszak és a régió festészete), óriási és valóban a jubileumhoz méltó vállalkozás.

A helyünkben valószínűleg az elődök sem tettek volna másként. Az OMKT történetéről elmondható, hogy a kezdetekkor kitűzött nemes célok mellett – úgymint a hazai művészet felvirágoztatása, a magyar művészek kiállításokon való bemutatása, ösztöndíjban részesítésük, bábáskodás a hazai műkritika megszületése felett – rendkívül merész terveket szőtt a jövőt illetően. Az 1866-tól az „országos” előtagot használó társulat az évente kétszer megrendezésre kerülő kiállítások mellett vidéki vándorkiállításokat rendezett, hogy növelje a magyarországi művészetkedvelők táborát. A nagyszabású fővárosi kiállításokon pedig a magyar művészek mellett évről évre külföldi művészeknek is bemutatkozási – és ezzel együtt potenciális bevételi – lehetőséget biztosítottak, köszönhetően a társulat módszeres kapcsolatfelvételének Londontól és Párizstól Firenzén, Düsseldorfon át Krakkóig. Valójában a mai napig számtalan kézzel fogható eredménye van az OMKT működésének akár művek vásárlása vagy művészek ösztönzése tekintetében, de a sok jótékony tevékenység mellett a két Műcsarnok (a régi, egykor a Sugár, ma Andrassy úti és az új, a mai Hősök terei) épülete az, ami ma is mementóként áll előttünk.

A fent említett kurátori koncepció kiválóan alkalmas arra, hogy mindez kikristályosodjon a 21. század látogatója előtt. Hatalmas tudásanyag áll a rendelkezésünkre elsősorban a festészeti iskolákra és a meghatározó stílusirányzatokra vonatkozóan, de a korszak sok kiemelkedő alkotójának monografikus feldolgozása is elkészült az elmúlt évtizedekben. A korabeli forrásokból (az

MUNKÁCSY MIHÁLY:
Virágok áldozata, 1896,
Magyar Nemzeti Galéria

fotó: Berényi Zsuzsa

OMKT évkönyveiben lévő jelentések és visszaemlékezések) pedig a társulat mecenatúráját, társadalmi bázisát is körvonalazhatjuk.

Ezen a ponton azonban az áttekintésre szánt korszak szintézisreteremtő feldolgozása a hazai művészettörténet-írás számára különös retorikával áll elő. Ferenc József császár és magyar király mint a művészetek lelkes pártfogója s az aranykor letéteményese jelenik meg előttünk. A kiállítótér főtengelyében, az egész történet elbeszélésének origópontján kapott helyett az uralkodópár egyébként lenyűgöző portréja, *Eduard*

Swoboda alkotása (Ferenc József mint magyar huszárezredes, Erzsébet királyné, 1857; Keresztény Múzeum, Esztergom), a kultúrpolitikusok és a mecénás főúri család, az Andrássyak egyértelmű kontextusában. Emellett a katalógus is külön megemlékezik a mecénás uralkodóról.⁴ A mi esetünkben való igaz, hogy a kiegyezés előtti években az uralkodó már figyelemre méltatja a társulatot, megtekinti a kiállításait, és később rendszeres vásárlásaival támogatja annak működését, de ez nem volt mindig így. A megalakulást követő évben, 1862-ben a Helytartótanács betiltotta a MKT éves közgyűlését, s csak egy évvel később, az alapszabályok átdolgozása után adott engedélyt a társulat működésére. Jelen sorok írója nem hivatott a mecénás uralkodó képét felülírni, azonban a rendelke-

FERENCZY KÁROLY:
Dombtetőn, 1901,
Magyar Nemzeti Galéria

Kiállítási enteriőr
EDUARD SWOBODA:
Erzsébet királyné és Ferenc
József, 1857, Keresztény Múzeum,
Esztergom

JOSEF MARIA AUCHENTALLER:
Tündérek tánca, 1898-1899,
Victor és Martha-gyűjtemény,
Bécs
HUNGART © 2017

zésünkre álló dokumentumok alapján gesztusaiban (megnyitók, vásárlások, adományok) sokkal inkább a politikus uralkodó tudatos megnyilvánulásait látja, mint a műkedvelő királyét.

A kiállítás további egységei a „historizmus – realizmus – a századforduló festészete” kronológiát követik, hol egymással párhuzamosan, hol külön teremben bemutatva az egyes nemzetek megfelelő alkotásait. A munkák kiválasztásában sokrétű, jól átgondolt kapcsolatrendszer működik, a képek egymásra reflektálnak. A tárlat egyik legszebb falát az első teremben láthatjuk. A *tájkép aranyfedezete* cím alatt a korszak tájképfestészetének műfajai csillannak meg 19. századi képgyűjteményeket megidézve. *Mészöly Géza* és *Deák-Ébner Lajos* munkái mellett a társulat két oszlopos tagjának, *Telepy Károlynak* és *Ligeti Antalnak* az alkotásait láthatjuk. Igazi különlegesség itt *Ligeti Baalbek* című kompozíciója (Starowicz–Gyenes-gyűjtemény). Ez utóbbi művész volt az, aki 1863-ban az akkor 19 éves

Munkácsy Mihályt pártfogásába vette, s az ő jóvoltából kezdhetette meg tanulmányait az ifjú festő Münchenben.

A *Munkácsy, Makart* és *Matejko* nevével fémjelzett teremben a korszak három ünneplott festőjének monumentális alkotásában gyönyörködhetünk. Tényleg lenyűgöző Makart koloritja, egzaltált dramaturgiája, akárcsak Jan Matejko híres, *Rejtán* (Lengyelország eleste, 1866, / Királyi Palota, Varsó) című festménye, ami utoljára 1868-ban volt látható a magyar fővárosban. Ezt a képet, amelyen a címszereplő a hazáért való áldozathozatalért mártírhalált készül halni a hatalom súlyos drapériáiba burkolt opportunistá elítje előtt, Ferenc József vásárolta meg még a festmény párizsi bemutatóján, és ő járult hozzá, hogy azt Budapesten is bemutassák. Az elképesztően lendületes, laza festésmód és összetartó kompozíció lenyűgözi a szemlélőt. Ugyanitt, ezekkel a művekkel párhuzamosan, a cseh *Václav Brožík*, Munkácsy jó ismerőse van jelen még történelmi témájú festményével a magyar *Wagner Sándor* és a horvát történelmi festészet képviselői (*Vlaho Bukovac*, *Mato Celestin*) mellett.

Erős belső tartást hordoz a korszak naturalista festészetét vázoló egység. A belépő tekintetét a cseh *Jakub Schikaneder Gyilkosság a házban* című festményének kinagyított részlete vonja magára.

Schikaneder monografikus feldolgozása is megszületett az elmúlt években, sőt négy évvel ezelőtt életmű-kiállítás foglalta össze a prágai festő munkásságát. A belső enteriőrök és városi veduták álmos, melankolikus festője ő, aki különösen érzékeny az esthangulatban játszó fények megjelenítésére. Schikaneder visszatérő vendége volt a társulati kiállításoknak. A most látható, *Mindenszentek napján* című festménye szintén szerepelt a budapesti tárlaton. A naturalizmus magyar alkotói között *Csók István*, *Bihari Sándor*, *Mednyánszky László* és *Pataky László* vannak jelen a magány és kiszolgáltatottság hideg tónusokban játszó, megkapó műveivel. A tárlat, csakúgy, mint az azt kísérő katalógus, időnként apró fejezeteket különít el. Ilyen értékes, a teljesség igénye nélkül készült egység a *Lotz Károly* munkásságát bemutató terem, a nagyközönség előtt ismeretlen aktrajzokkal.

A századforduló festészetét három egységben követhetjük. Külön szekciót képeznek a lengyel festészet 1890 után kibontakozó tendenciái, köztük *Wyspiański* és *Malczewski* alkotásaival; külön fejezetként van jelen a századforduló cseh és osztrák festészete, amely gazdag minőségű művekben. *Mucha*,

foró: Bertényi Zsuzsa

Švabinsky, Pirner, Kupka festészetét a századforduló olyan ritkán látott osztrák alkotásai mellett tanulmányozhatjuk, mint *Josef Maria Auchentaller* a Beethoven-zenesobába festett négy pannója. *Carl Moll* és *Maximilian Lenz* Auchentallerhez hasonlóan a bécsi Secession tagjai voltak. Tájképeiken a szimbolizmus és a hangulati tájfestészet ötvöződik az álomszerű színek, formák és alakok használatával.

A kiállítás főtengelyének ellenpontját az apszis adja. A századforduló magyar festészete tölti meg a napsárga pengéfalakkal képzett kisebb egységeket: *Szinyei Merse Pál*, *Rippl-Rónai József*, *Vaszary János* művei. Középen, a végponton, *Ferenczy Károly Dombtetőn* (1901, Magyar Nemzeti Galéria) című festménye látható. A kiállítás betetőzéseként tehát a harsány, fényvel telített, végtelen kék égbolt és a hozzánk közelebb eső, kézzelfogható, vibráló zöldekből és barnákból kibontott természet. Az ember alakja pedig egészen az árnyékba olvad, apró sziluettként nézünk vele a messzi távolba.

Különleges végkicsengése ez az elegáns vörös háttérrel „kipárnázott” kezdetnek: a kultúrpolitika berkeiből a tündöklő plein air végtelenjébe jutva fejeződik be a kiállítás. Talán érdemes volna így szemlélni a társulat működésének 19. századi történetét. Elévülhetetlen érdemei vannak az OMKT-nak abban, hogy itthon megkezdődött a képzőművészeti diskurzus, létrejött egy intézmény, amely ezt volt hivatva inspirálni és kiszolgálni. Szükségszerűen nőttek ki és ágaztak el később hajtásai, hogy másfél évszázad múlva ismét a sajátunknak érezhessük, és örüljünk annak, hogy megszületett...

Jegyzetek

- 1 Vasárnapi Ujság, 1886, XXXIII. évf. 46. sz.
- 2 A Magyar Képzőművészeti Társulat 1861-ben alakult. Neve 1866-ban változott Országos Magyar Képzőművészeti Társulatra. A továbbiakban társulatként utalunk rá.
- 3 Sármány-Parsons Ilona: Festészet Ferenc József korában. In: Bán András (szerk.): Az első aranykor, Budapest, 2016. 15.
- 4 Sármány-Parsons Ilona: Ferenc József, a mecénás. In: Bán András (szerk.): Az első aranykor Budapest, 2016. 20–25.

STANISŁAW WYSPIAŃSKI: A krakkói Planty-park hajnalban, 1894, olaj, vászon, 100x201 cm magántulajdon

SZINYEI MERSE PÁL: Patakpart, 1897, olaj, vászon, 90x80 cm Kovács Gábor Gyűjtemény

foró: © Kovács Gábor Gyűjtemény